

ЦОНЧО РОДЕВ
ПЕЩЕРАТА НА ПРИЗРАЦИТЕ

chitanka.info

ХЪРБЪРТ СПЕНСЪР ИДВА НА ПРЕГЛЕД

На 19 април тази година работата в нашата болница и в моя кабинет вървеше както през всеки друг ден. Бях изпратил един пациент и докато попълвах многобройните графи на личния му картон, чух как следващият отвори вратата, влезе и попита с дрезгав глас:

— Доктор Новаков?

Без да вдигна глава от картона, аз го поканих:

— Заповядайте.

Тежките стъпки на човека прекосиха кабинета, спряха пред бюрото и една мазолеста и попукана ръка остави пред очите ми някаква бележка, надраскана върху гърба на една рецептурна бланка. Най-отгоре пишеше с големи и ясни печатни букви: „Психоневрологичен кабинет — за доктор Иван Новаков“. По-нататък текстът беше ръкописен, творение на такъв почерк, пред който всички йероглифи на света биха смирено свалили шапки. „Пращам ти един Хърбърт Спенсър — гласеше бележката. — Ето ти чудесна възможност чрез него да докажеш фантастичните си твърдения.“ И накрая се мъдреше някаква завъртулка; само опитен абстракционист би прочел в нея „Д-р А. Антонов“, името на моя приятел и колега, участъковия лекар в село Градище.

Аз нямам нищо общо с абстрактното изкуство, но въпреки това веднага познах автора на бележката. Познах го не по подписа, а по споменаването на стария английски философ. И ето защо:

Само три дни преди тази случка, в неделя вечерта, двамата с Тони седяхме в живописната кръчмичка „Кривият фенер“, хапвахме, пийвахме и се залисвахме в сладки приказки. От дума на дума разговорът се насочи към чудните легенди, които щедро изобилствуват из тукашните места. Тогавя възникна и нашият спор. Тони приписваше легендите на въображението на местните хора; твърдеше, че още от Орфей Родопският край е прочут с богатата фантазия на населението, с неуморимата му дарба да съчинява песни и „истински“ приказки. Аз пък твърдах, че приказките и легендите са съчинения, но че в тях

винаги „има нещо“, т.е. нещо, което не е съчинение. И като съкрушителен аргумент припомнях за Спенсър, който обичал да казва, че всяка легенда и всеки мит имат в основата си някаква истина. Спорът погълна цялата ни вечер, заедно обходихме местния фолклор и накрая се разделихме, без някой от двамата ни да отстъпи.

Сега с бележката си Тони ме връщаше тъкмо към този наш спор.

Въздъгнах и за пръв път погледнах пациента. „Хърбърт Спенсър“ беше петдесетинагодишен здравеняк, с обрулено от слънцето и вятъра лице, украсено от четинеста, прошарена, небръсната поне от една седмица брада и чифт топли кафяви очи. На главата си носеше избелял каскет, на раменете — полушубка, видяла и по-добри дни.

— Аман, докторе — рече той, като пресрещна погледа ми, — ако ти не ме отървеш, загинал съм.

— Е, чак пък толкоз! — засмях се аз в отговор.

— За теб лъжа, за мене истина. Не помогнеш ли, за мен живот няма.

— Какво толкова се е случило?

— Изкараха ме луд, докторе. За смях станах на селото. И ако така върви, ще загубя и работата, и хляба си.

Той пристъпваше от крак на крак и така енергично кършеше ръце, че ставите му пукаха. Виждаше се, че е обхванат от небивала нервност. Накарах го да седне, заприказвах го за това, за онова и започнах неусетно да снемам анамнезата. Предаден накратко, случаят беше следният:

Бай Вълчо — така звучеше истинското име на моя „Хърбърт Спенсър“ — беше овчар от село Градище. Преди две седмици той бил с кооперативното стадо на някаква поляна в планината, когато го изненадала страшна буря. Кучетата завили „като на умряло“, овцете се уплашили от светкавиците и гръмотевиците, защурали се, имало опасност бай Вълчо да ги загуби по овразите. Да прибере стадото в къшлата, нямало време, още по-малко — в село. И той се решил на нещо, което никой друг не смеел да стори — отвел овцете в Пещерата на призраците.

— Пещерата на призраците? — прекъснах го аз. — Защо се нарича така?

— Лошо място е това, докторе — обясни той и пръстите му пак изпукаха. — Лошо и прокълнато! Още от турско се знае: престои ли някой в пещерата, такива неща му се мърват пред очите, такива работи преживява, че акълът му не издържа и се чалдисва. Горедолу като мене... Проклетата да бъде тази пещера! И бурята, дето ме прати там!

Отначало той имал намерение да остане в пещерата малко, докато премине бурята. Но часовете течели, а времето се влошавало. Разбрал бай Вълчо, че тук ще трябва да изкара нощта, запалил огън и със свито от страх сърце решил да бодърствува покрай него. Но минали часове, умората натежала върху клепките му и той заспал. Заспал и засънувал. И отгук започнало необикновеното.

Много сънища сънувал бай Вълчо, по-дълги и по-къси, но два особено ясно се запечатали в съзнанието му.

В единия той бил някакво диво животно („ни човек, ни звяр“, както бяха думите му). Ходел съвсем гол, а кожата му — цялата покрита с гъста козина („рунтав като мечка“). Живеел в някаква пещера; уж приличала на Пещерата на призраците, но била по-висока и по-дълбока. Видял се той да се прибира в пещерата, а на раменете му — цял елен. Хвърлил елена на земята и веднага се нахвърлил върху него.

— Разбираш ли, докторе — разказваше човекът с вълнение. — Нито нож, нито огън. Спуснах се върху още топлото добиче и впих зъби в тялото му. Късам и дъвча суровото месо, а кръвта му се размазва по лицето ми и се стича по космалаците на гърдите ми. Да полудее човек!

В другия сън бай Вълчо бил някакъв италиански дворянин. Бил облечен много странно — с барета (синьо таке) на главата, а на баретата — голямо перо; имал къси бухнати гащи и жълти ботуши, които стигали над коляното; през рамо носел широк каиш, на който отстрани на бедрото висяла шпага („Да е сабя — не е сабя. Зная аз, в кавалерийска част съм служил. Туй беше друго — тънко и дълго и без острие, а само остър бод накрая.“) Криел се този италианец в някаква пещера, треперел като лист от страх и само едва-едва надничал между камъните. Приятел ли чакал да се зададе, или враг, това бай Вълчо не помнел. Но страхът бил голям! Нито за храна мислел „талянският болярин“, нито за вода. Само гледал навън, гърчел се от страх,

облизвал попуканите си устни и от време на време казвал сам на себе си:

„Се росети а вен нен ми и сей пи нен коза фе.“

(Тези думи бай Вълчо толкова пъти повторил насън, че останали ясно отпечатани в паметта му. Тях аз записах буква по буква.)

Върнал се човекът на другия ден в село и разказал преживелиците си съвсем точно, без да изменя и без да украсява. Очаквал да срещне съчувствие, а то... Хората го взели на подбив, захванали да го наричат „граф Чано“ и „Вълчо Стръвника“, зад гърба му въртели длан около челото си, децата тичали подир него и му подвиквали разни думи.

— Разбираш ли, докторе — завърши „Хърбърт Спенсър“. — Да ме изкарваха лъжец, нямаше да ме е яд. Днес кой ли не послъгва? Ама то луд да ме изкарват!...

Разбирах го добре. Разбирах и нещо повече — защо Тони ми го беше изпратил: моят приятел ме предизвикваше не с душевното състояние на пациента, а с мита около „Пещерата на призраците“.

Размислих около минута, после стоварих юмрук върху бюрото — какво пък, аз не съм човек, който да не приеме хвърлена ръкавица.

В ЗАДЪНЕНА УЛИЦА

— Какво? — горчиво рече бай Вълчо. — Ти май не даваш вяра на думите ми?

— Глупости — отвърнах, колкото се може по-убедително. — Случаят е необикновен, това ти сам го разбираш. Но иначе ти вярвам напълно. Впрочем има едно нещо, което не разбирам, бай Вълчо. Казваш, тази пещера е прочута по вашия край. Нали всеки, който е престоявал в нея, все е виждал разни привидения? Е добре, защо тогава ти се присмиват хората и не вярват, че си сънувал сънищата, които ми разказа?

— Знам ли? — Той вдигна масивните си рамене. После каза мъдро: — Понявга е по-лесно да изкараш човека луд, нежели да му повярваш...

— Но нали и други са виждали призраците? И тях ли смятат за луди?

— Там е работата, че няма такива хора, докторе. Нали ти думам — проклето място е това, всеки го отбягва. Поне по мое време не помня някой да се е решил да влезе в пещерата.

— Тогава как се знае за призраците?

— Ей така, знае се. От човек на човек се предава приказката и от баща на син. — Овчарят помълча малко. — Като бях ей толчав, докторе, имаше един човек в наше село, не беше с всичкия си. Ходеше нагоре-надолу, сам си приказваше и сам си се смееше. Дядо Никодим, така му беше името. Та помня, разправяха хората за този дядо Никодим. Добър човек бил, сечел му акълът, през турско на Божи гроб бил ходил, а по търговия — чак до Египет, но после се случило тъй, че престоял в пещерата и за една нощ чалдисал. — Човекът изкриви уста. — На, май дошло е ред и аз като дядо Никодим да си говоря сам на себе си.

Отделих няколко минути да поуспокоя човека, да му вдъхна вяра. Не беше лесно — на мен също ми липсваше вяра. Вяра в какво? По онова време аз все още не намирах отговор на този въпрос. После

оставих бай Вълчо в кабинета си и отидох да направя първата проверка. На всеки в нашата районна болница е известно, че интернистът д-р Сребров знае италиански, абонат е на „Унита“ и кореспондира с някакви италиански колеги. Сега аз отидох във вътрешното отделение, прочетох на д-р Сребров изречението, което моят необикновен пациент бе повтарял в съня си, и го помолих да ми го преведе.

— Трябва да те разочаровам, Новаков — каза д-р Сребров и, който знае защо вдигна очилата си на челото. — Това изречение не значи нищо. Поне — нищо на италиански. Ти знаеш ли нещо за съдържанието му?

— Зная само, че е произнесено от италианец — натъртих аз. — Италианец, който в момента е изпитвал необикновен страх.

— За съжаление не мога да ти помогна. Това изречение ми напомня ученическите шеги, в които „Гран дум не дум па“ би трябвало да означава на френски „Не казвай голяма дума“. Разбираш ли, то е плод на също такава несръчна имитация. Онзи, който ти го е казал, е чувал — може би по радиото — някой да говори италиански, запомнил е отделни думи и е съчинил, въпреки че твърде несръчно, това „италианско“ изречение.

Трябва да ви призная, че обясненията на д-р Сребров съвсем не спомогнаха да преодолее първоначалната си неувереност. Все пак преди да се върна в кабинета, аз се отбих в канцеларията на болницата и от там телефонирах на майор Бранков от районното управление на МВР; той е роден и отрасъл тук, от десет години обикаля целия район и се хвали, че познава всеки човек и всеки камък в радиус от тридесет километра около нашия град.

— Глупости, Ваньо — каза той, след като търпеливо изслуша въпросите ми. — Глупости и бабини деветини. Толкова години учим и просвещаваме, но населението е още суеверно. Ходжите и поповете добре са си вършили работата, знаеш, трудно е изведнъж да промениш онова, което те са насаждали в съзнанието на хората стотици и стотици години.

Не му позволих да се отклони:

— А пещерата? Изобщо съществува ли тази „Пещера на призраците?“

— Разбира се. Аз самият съм ходил в нея. Пещера като пещера, макар че за Градище тя е нещо като местна национална гордост. Също като привиденията за английските замъци. Намира се на около три четвърти час път от селото на югоизток в планината. Дълбока е петнадесетина метра. При входа е висока около четири метра, а навътре се снижава. Това е то Пещерата на призраците.

— Нещо да ти е направило по-особено впечатление?

— Да — чу се смях по микрофона... — Два-три прилепа висяха от тавана, имаше и няколко разхвърляни кости. Навярно някой вълк се е угощавал на завет.

— А не изпита ли нещо?...

— Какво? Да видя призраци или таласъми? Слушай, не говори глупости и не се занимавай с тази работа, да не станеш пациент сам на себе си.

Вижте: всичко беше против мене. И не само против мене. Всичко беше също и против бай Вълчо, и против Пещерата на призраците, в края на краищата — против онази мисъл на Хърбърт Спенсър.

Върнах се в кабинета и подложих бай Вълчо на основен преглед. Накрая с чиста съвест вписах в картона му: „Напълно здрав“. Нервната система на моя пациент беше повече от нормална. Също и психическото му състояние — е, бай Вълчо не можеше да се нарече втори Айнщайн, но затова пък, ако трябва да се възползувам от неговия речник, той положително „беше с всичкия си“. Та ако беше втори Айнщайн, нима щеше да е овчар в Градище?

С този „актив“ аз отидох при главния лекар и поисках трите свободни дни, които ми се полагаха от дежурства. А на следната сутрин ние — бай Вълчо и аз — пътувахме с автобуса към Градище.

ВЪЗЕЛЪТ ПРОДЪЛЖАВА ДА СЕ ЗАТЯГА

— Тази е къщата, докторе — рече бай Вълчо. — А човекът се зове Трифон. Трифон Никодимов.

— Добре — кимнах. — Да отидем.

Овчарят се дръпна рязко:

— Аз не! — После се опита да посмекчи тона: — Ама ти не разбираш ли, докторе, аз с хора не искам да се срещам. С никого!

Вдигнах рамене — беше излишно да се спори. Оставих го да чака с пътната ми чанта в ръце, а аз се отпавих към посочения дом. Не стана нужда да чукам — един още държелив старец се въртеше по спретнатия двор, набиваше обръчите на някаква разсъхната каца и, радостен от труда си, тананикаше весело хороводна песен.

— Добър ден — подвикнах през оградата. — Търся бай Трифон.

Той извърна лице към мене. Под белите му вежди забелязах най-сините очи, които някога съм виждал.

— Аз съм Трифон.

Казах му кой съм и какво ме е довело при него. Би трябвало да съм много голям лъжец, за да кажа, че припомнянето за баща му го ентусиазира. Напротив: сините очи помръкнаха, между белите вежди се спусна дълбока бръчка. Но макар и с половин уста човекът ме покани да вляза, седнахме и след малко на масата пред нас се появиха две чашки с прочутата за този край гроздова ракия, подправена с билки, сакъз и анасон.

Подех отново разговора. Обясних на бай Трифон, че случаят ме интересува само от научна гледна точка, и че всяка дума ще си остане между нас. И той се поотпусна.

— Какво да ти разказвам, докторе? Отдавна беше то, много вода се изля оттогава.

— И все пак кажи каквото си спомняш.

— Мръдна му чивията на човека. След една нощ в пещерата му мръдна, пък после си отиде по реда, а ние останахме да му берем резила.

— Сега се опитай да си спомниш по-подробно, бай Трифоне. Как стана това с него, разправяше ли какво е видял в пещерата — всичко разкажи.

— Туй стана още по турско — започна домакинът. — Беше ходил нейде по работа, старият. Чакахме го вечерта да се прибере, няма го. Дойде едва на другия ден и право при мене в дюкяна. Ние, знаеш, по онуй време имахме бакалничка и кръчма и там баща ми оставяше мене, още младок, аз да въртя търговията. Та идва той и „Вълци има в гората — казва. — Не посмях да се върна по тъмно. И нощта изкарах горе в пещерата“. Гледам го, уж е същият, пък не е същият. За една нощ се е изменил.

— В какво се състоеше промяната? — прекъснах го.

— Икона виждал ли си? Колкото помръдва образът на иконата, толкова и лицето на стария. Уж е жив, пък сякаш мъртвец ти говори. Разбираш ли ме? Нещо беше угаснало вътре в него. После го разбрах, ама тогава хич и през ума ми не мина. Че беше здрав човек, знаеш, пък акълът му — бръснач! Питам го: „Е, как беше в пещерата? Не те ли беше страх?“ А той само ме изгледа дълго-дълго, махна с ръка и си излезе. Следобед пристига един в кръчмата и вика от вратата: „А бе какво става с баща ти бе, Трифоне?“ „Защо — питам, — какво му има?“ Пък той: „Ходи по мегдана, приказва си нещо, прави се, че не познава хората, на поздравя им не отвърща“. Та така стана тя, тая работа, докторе. Не се оправи повече старият.

Няколко минути останахме мълчаливи. Бай Трифон отново напълни изпразнените чаши.

— Щом си е приказвал, и то на глас — подех аз пак, — сигурно си чул някои от приказките му. Всъщност те най-много ме интересуват.

— Помня това-онова, как да не помня. Разправяше си той, че някакви си хора го гонели, търсели го. Искали били при някакъв господ да го пращат. А нему хич не му се искало да отива при този господ. Не че го било страх от смъртта — тъй мърмореше старецът, — ама ако ще се мре, да умре за каквото той иска, а не мърцина заради този господ.

— Любопитно — произнесох. — Помниш ли и нещо друго?

— Имаше и друго. Баща ми уж бил вълк. Като го хванеше този акъл, най-лошо ставаше. Тогава виеше като див звяр, разправяше, че пиел кръв и ядял сурово месо. Страх да те побие, като го слушаш...

Това беше горе-долу всичкото, което успях да измъкна от събеседника си. Оставям на вас да прецените неговата стойност.

Бай Вълчо продължаваше да ме чака там, на същото място, където се бяхме разделили. Той се мъчеше да крие чантата ми зад гърба си, за да не привлича вниманието на околните, въртеше безпомощно очи и изглеждаше напълно объркан и нещастен.

Постарах се да си придам бодър вид и подвикнах:

— А сега — напред!

— Къде? — попита той глухо. — Към Тонито ли? — После се поправи. При доктор Антонов ли да те заведе?

— После ще отидем при него, бай Вълчо. Сега ме води в пещерата!

— Аз ли бе, докторе? — направи той крачка назад.

— Няма как. Щом съм се хванал с една работа, трябва да я върша. Как мога да открия „проклетията“ на пещерата, без да съм я видял?

Той не каза нищо повече, но видът му говореше много красноречиво за неговото настроение. Един до друг излязохме от селото, десетина минути крачихме по шосето, после свърнахме надясно и поехме по една тясна пътека, която се виеше нагоре по гърбиците на планината. Спътникът ми съзнателно забавяше крачките си — за мен, градското чадо, беше трудно да поддържам темпото на този планинец. Вървахме така още четиридесет-петдесет минути и когато бях вече плувнал в пот, бай Вълчо спря неочаквано, издигна ръка и рече глухо:

— Ето я. Пещерата на призраците. — И добави глухо: — Бог да я убие...

Ние се намирахме на едно заоблено възвишение, осяяно нарядко от млади борови дръвчета и пънове. Точно пред нас планината образуваше широка и почти плоска падина, мочурлива и покрита с толкова минзухари, че на места се образуваха сини килими. На около двеста метра от нас поляната завършваше с друг склон — по-стръмен и по-каменист от нашия. Някъде по средата му се забелязваше продълговато тъмно петно. Това именно беше Пещерата на призраците.

Прекрачих нататък, но бай Вълчо не ме последва. Извърнах се към него и го попитах с поглед. Той поклати глава:

— Не мога, докторе. Поискай каквото щеш от мене, но туй — не!

Глупаво би било да настоявам. Както и да го наречем — суеверие, мистицизъм или даже простотия, — чувството на бай Вълчо беше искрено и дълбоко. А моята професия ме е научила да се отнасям с търпимост към всички и всякакви прояви на човешката душевност. Затова аз го оставих там и продължих пътя си сам. Но трябва да бъда много неискрен, за да кажа, че аз самият бях особено въодушевен и радостен. Знаех, сигурен бях, че не ще видя никакви призраци. И все пак...

А всъщност пещерата не заслужаваше подобни вълнения. Тя много точно отговаряше на описанието, което бях получил от майор Бранков. Размерите, общият ѝ вид, всичко беше такова, каквото го беше виждал моят приятел. С две разлики: липсваха прилепите, а до едната стена личаха още пресните следи от огъня, край който бай Вълчо бе прекарал фаталната за него нощ.

Повъртях се из пещерата, погледах и накрая направих единственото, което ми оставаше: тръгнах обратно.

НОВ „АРТИКУЛ“ — ЛОГИКАТА

Естествено, тази вечер ние не можехме да говорим за нищо друго освен за Пещерата на призраците. Съблечени по пижами, сгрени от бумтящата печка и глътката коняк в стомаха, ние продължавахме нашия спор от „Кривият фенер“ в квартирата на Тони. Той изслуша разказа ми с незлоблива усмивка и накрая се опита да обобщи вместо мене:

— Работата е ясна. В пещерата има толкова призраци, колкото и в тази стая. Легни и спи. И избий от главата си идеята да направиш от Родопите втора Ирландия.

Както е известно, Ирландия е на първо място в света по броя на призраците или по-точно — на хората, които вярват в тях.

— Не се мъча да правя втора Ирландия — възразих. — Но в пещерата положително има нещо, което си заслужава усилието да бъде проучено.

— Как да няма — присмя се Тони. — Прилепи и кости от животни. Но ти забравяш, че тях можеш да намериш описани във всеки учебник по зоология.

Оставих чашата си на масата и спуснах босите си крака от леглото.

— Не бързай да пророкуваш, младежо. По-добре повикай на помощ логиката си, ако някога изобщо си разполагал с този артикул.

— Добре. Да чуем тази твоя логика артикул.

— Първо, легендата. Аз не вярвам в привидения и таласъми, но *нещо* е накарало да се роди легендата и да се поддържа през годините. Бай Вълчо каза: още от турско се знае, че в тази пещера има призраци. Това означава, че легендата е стара поне едно столетие. Ако в основата ѝ има лъжа, то поддържането на легендата е станало без помощта на първоначалния съчинител. А в двата случая от последните петдесет години — дядо Никодим и бай Вълчо — потвърждават, че за поддържане славата на пещерните привидения не е необходима

намесата на някакъв страничен лъжец съчинител. Ergo, в пещерата има *нещо*, което само, без чужда помощ, поддържа легендата.

— Нещо, вятър! — отсече Тони. — Съвсем очевиден случай на масова психоза. И чудно е, че именно ти не го забелязваш. Тук хората имат склонност към небивалиците, Ваньо. И им вярват. Така е още от времето, когато Орфей ги е пратил за зелен хайвер, като ги е убедил, че е слязъл в ада за своята Евридика. — Той сипа коняк в чашите и се загледа в лампата през кехлибарената течност. — Механизмът на явлението е ясен, драги докторе. Тук хората *вярват* в съществуването на привидения въобще, а под влияние на легендата — че обитават пещерата; тази вяра затормозва съзнанието на всички и създава предпоставка по-лабилните психики при случай да видят привиденията. Дядо Никодим и бай Вълчо са прекрачили входа на пещерата със съответната психическа нагласа, готови да видят привидения. И наистина са ги „видели“. Те може и да не лъжат, може да са *убедени*, че са видели тайнствените духове на пещерата. А всъщност са видели само плода на своето въображение. И на масовата психоза, която владее в Градище.

— Много благодаря за тази дълга лекция — казах аз иронично. — Като ѝ отговоря, аз всъщност ще изясня втората точка от логиката, която ме кара да вярвам, че в пещерата действително има *нещо*. Да оставим настрана дядо Никодим. Починал е отдавна човекът, няма начин да проверим дали може да му се припише лабилна психика. Макар че са оскъдни данните, които имаме, те пак свидетелствуват за напълно здрав в психическо отношение човек. Спомни си, че той бил предприемчив човек, хаджия, опитен търговец и пътешественик; помислял ли си какво значи през турско време да стигнеш до Египет? Но, повтарям, нека го оставим настрана. Да вземем бай Вълчо. Познаваш го — можеш ли да го наречеш психически лабилен? Е, само това е достатъчно, за да спуска лекцията ти като сапунен мехур.

— „Само това“? Значи има и друго?

— Има. И то не само едно. Не си обърнал внимание на разказите, Тони. В основата на лекцията ти за масовата психоза е, че хората виждат — или вярват, че виждат — разни привидения. А всъщност в разказите думата „призраци“ е съвсем условна. Бай Вълчо и дядо Никодим *не са видели* призраци, *а са се видели сами себе си, преживели*

са собствено битие, но чужда роля. Следователно те не са видели никакъв призрак извън себе си...

— А вътре в себе си — ухили се победоносно Тони. — Толкова по-зле за твоята кауза! Защото, надявам се, няма да правиш нови варианти на темата „прераждане“. Знаеш, отдавна е амортизирана. Да не говорим за „Скитникът между звездите“ на Джек Лондон.

— ... а са *преживели* свои сънища, които при това са имали поразителна реалност. И още нещо, което не си забелязал. Бай Вълчо се е сънувал като италиански принц, а дядо Никодим — като член на народност, която праща хора при никакъв „господ“. Ясно, тези два съня нямат нищо общо помежду си. Но другите два? Бай Вълчо се видял като диво животно, покрито с козина, което ръфа още топлото тяло на току-що убит елен. Дядо Никодим пък се сънувал като вълк, който пие кръв и яде сурово месо. Сходството е толкова очевидно, че не може да бъде отречено и от скептик като тебе.

— Да приемем, че сходство наистина съществува — рече моят приятел с известен интерес в гласа. — И после?

— После — обобщението: двамата са сънували едно и също нещо, което не влиза в кръга на нормалните човешки възприятия, представи и — в края на краищата — сънища. При това абсолютно сигурно е, че бай Вълчо не е могъл да знае съня на дядо Никодим.

Млъкнах. Тони също не проговори и за десет или петнадесет минути в стаята се чуваше само тихата музика от радиото. После Тони изруга тихо под носа си, пресуши на един дъх чашата и въздъхна шумно.

— Какво смяташ да правиш нататък? — попита.

Засмях се. Почувствувах се доволен, че „артикульт“ логика предизвика пропукване в едно толкова чуждо на всяка фантазия съзнание.

— Най-близките ми планове предвиждат да прекарам една нощ в Пещерата на призраците.

— И защо, дявол да го вземе? — възкликна Тони.

— Стръмната пътека на логиката ме отвежда там. Виж, Тони. Има нещо очевидно. Щом дядо Никодим и бай Вълчо са имали своите паметни преживелици в Пещерата на призраците, а вероятно и десетки други хора преди тях, трябва да се очаква, че нещо подобно ще преживея и аз.

— И какво очакваш да преживееш там? Нима вярваш в призраци?

— Очаквам да сънувам и сънищата ми да са сходни на онези, които вече познаваме: диво животно, принц и тъй нататък...

— Щом отричаш привиденията, значи вярваш в някакви други свръхестествени фактори — разочаровано сви рамене приятелят ми.

— И този път сгреши. Ще бъда откровен докрай, макар и да съзнавам, че съображенията ми са из областта на фантастиката. Знаеш, въздействието на наркотиците понякога има много странни форми. Морфин, хероин, LSD, марихуана — всички те по различен начин влияят и дразнят човешката психика. Някои наркомани преживяват своето минало, други имат сексуални представи, трети... Е добре, допусни, че в пещерата се отделя някакъв непознат досега земен газ, който има специфично наркотично действие. Например... предизвикване винаги на едни и същи сънища...

— Ти си луд човек! — сърдито рече Тони, като демонстративно се тръшна в леглото си и се зави до брадата. — Какво пък, иди! Като слушам идиотските ти разсъждения, нищо чудно, ако наистина видиш таласъми...

ЕДНА НОЩ В ПЕЩЕРАТА НА ПРИЗРАЦИТЕ

Трябва да бъда откровен: аз се страхувах. Страхувах се през цялата нощ от вечерта, когато бай Вълчо ме остави още по видело на около двеста метра от пещерата, до сутринта, когато моят приятел майор Бранков дойде да ме прибере с онова изражение на лицето си, което вероятно кара злосторниците от целия окръг да треперят като лист...

Сега, докато пиша тези редове, аз се мъча да се самоанализирам, мъча се да разбера естеството на този страх. Зная много добре, че не съм герой. Но зная също, че не съм и страхливец. Чувството страх не ми е непознато, макар че не ме и спохожда особено често. Във всеки случай от ранните ми детски години, когато си пеех в тъмното и не смеех да се извърна, страховете ми са били винаги от нещо конкретно от нещо, което може да се назове по име, защото е съществувало реално. А сега, за пръв път от тридесетина години насам, аз се страхувах, без да зная от какво.

Аз съм обикновен син на нашия век: реалист, чужд на някакво суеверие материалист, скептик за всичко, което науката обявява за невъзможно, в умерена доза циник (какво да се прави, последното, изглежда, е професионална болест!). Към това прибавете и специалните ми знания на медик, за да разберете, че аз нито за момент не съм вярвал в съществуването на разни призраци, на „чудеса“, на „свръхестествени“ явления. Тогава защо се страхувах? На какво се дължеше този вътрешен смут, това усещане за близка и едва ли не неминуема заплаха? Вярвайте ми, на тези въпроси аз и до днес не намирам сносен отговор. Най-вероятно е следното обяснение: без да си давам сметка, тогава съм се поддал на масовата психоза, за която говореше Тони.

И така, в петък следобед аз се отправих към Пещерата на призраците. Бай Вълчо ме заведе пак наблизко до нея. Стиснахме си ръцете, той смутолеви някакво неясно пожелание, аз му демонстрирах малко фалшиво самочувствие и се разделихме. Бях смутен, но в моя

чест трябва да заявя, че нито за миг не помислих да се откажа от начинанието, не понечих да догоня моя „Хърбърт Спенсър“. Погледах зад него, докато се скри зад баирите, после без колебание изминах последните двеста крачки до пещерата.

Започнах с повторен оглед. Както и можеше да се очаква, не бе настъпила никаква промяна. Все пак аз претършувах всичко, надникнах по всички краища и зад всеки камък с дребнавостта на ротен старшина, който прави преглед на хигиената в помещението, като иска „да натопи“ дневалния. После взех проби за изследване в санепидстанцията: напълних няколко специални бутилки с въздух от различни части на пещерата, взех „мостри“ от почвата и скалата. И в двата случая оказах особено предпочитание на мястото, където бай Вълчо бе сънувал своите страхотии — освен от точното му описание, това място лесно се откриваше и от разхвърляните наоколо угарки от цигари „Бузлуджа“. Докато беше още светло, се подготвих и за нощта — обиколих околността и събрах сухи дърва и съчки за огън. После... после из пазвите на планината изпълзя нощта, здрачът се сгъсти и скоро всичко бе обгърнато от мрак.

Тягостното безпокойство не ме напущаше. Аз седях неподвижно, палех цигара от цигара и се вслушвах в хилядите звуци на планинската тишина. Всичко в мене беше изпънато до крайност. Възбуден от очакването, вцепенен от неясен страх, аз седях с гръб до скалата и не правех нищо. Не зная колко време измина. Във всеки случай на мене ми се стори цяла вечност — минутите течеха така, сякаш бяха часове. Най-сетне си наложих да наруша това мъчително бездействие. Станах, разкърших вдървеното си тяло, после запалих огъня. Постопах се край него, поразходих се и даже намерих сили да похапна това-онова от бохчичката, която жената на бай Вълчо в последния момент предвидливо тикна в ръцете ми.

Може би щях да се успокоя напълно, ако някъде около полунощ не се бе случил един малък инцидент. Разхождах се из пещерата, когато някъде навън чух слаб шум. Трепнах и се загледах нататък. Да, на десетина метра от мене и извън площта, осветена от огъня, се виждаха две неподвижни зелени светлинки. Очи! Смразен, в миг загубил самообладание, аз също не помръдвах. За втори път тази вечер извиках на помощ цялата си воля, за да мога да разсъдя хладнокръвно. Пред мен очевидно не можеше да се намира призрак или дявол, а само

някакво дребно животно, лисица или нещо подобно, привлечено от светлината на моя огън. Повторих си това разсъждение няколко пъти, после стиснах юмруци и пристъпих натам. Една крачка... Още една... И още една... Тогава светлинките изчезнаха, последва смътен шум и отново всичко потъна в тишина.

Както виждате, инцидентът беше повече от незначителен. Но за моите болезнено обтегнати нерви той изигра ролята на камшик... Така дочаках утрото. А когато първите лъчи на априлското слънце позлатиха околните върхове, до ушите ми достигна познат глас:

— Е-хе-хееей, Ваньо-о-о!...

Показах се навън. На отсрещния баир стоеше моят приятел от милицията. Като ме видя, той прекоси долчинката и приближи. Едва сега забелязах особената промяна в него. Това не беше сърдечният и добродушен приятел, с когото поне три пъти в месеца прекарвахме дълги вечери на задушежни разговори. Този беше строг и суров майор от МВР, а бръчката между веждите му като че беше дълбока цял километър. Той не промени изражението си нито когато се здрависахме, нито докато изрече с шеговитост, зад която прозираше заплашителна ирония:

— Е, какво, хвана ли таласъмните и вампирите?

Не отговорих. Така, както беше изречен, въпросът му очевидно не изискваше отговор.

— Хайде, събирай си партакешите и да тръгваме — каза той.

По-късно, докато се спущахме към Градище, Бранков ми обясни непривичната си (към мене) строгост. Без да подозирам, пристигането и малката ми анкета бяха станали повод да се развълнуват духовете на населението. Мълвата, че „един доктор от града дошъл да изучава призраците от пещерата“ така разстроила умовете, труда и ежедневието на хората, че другарите от милицията сметнали за необходимо да се намесят. И първата им мярка беше — меко казано — настойчивата молба на Бранков да престана да се занимавам „с разните там таласъми“.

Не изговорих нищо. Нито съгласие, нито несъгласие. Но вътрешно знаех, че последната дума не беше казана...

Същия следобед бях в града и веднага се явих при главния лекар с молба, набързо надраскана в автобуса, с която исках цялата си

годишна отпуската. И шест часа по-късно вече дремах във влака, който ме отнасяше към София.

СПЕНСЪР ПОДРЪКА С... БУТЛЕРОВ

Отново разказах всичко „от игла до конец“. Но когато стигнах до лабораторните резултати от пробите, които взех от пещерата, професор Константинов вдигна предупредително ръка:

— Не ми ги показвайте! Не е нужно човек да е лекар, за да се досети, че е невъзможно газове, изпарения или дори медикаменти да предизвикват в различни индивиди едни и същи сънища. Вашето предположение е из областта на фантастиката.

Гузно прибрах изписаните листове и свих рамене:

— Когато някой е тръгнал като мене да гони призраци, нищо чудно, ако се обляга на фантастиката...

Той обаче не ми остана длъжен:

— Точно това не правите, Новаков. Вие работите над научна задача, а предварително си правите калъпи от познати неща и се стремите непременно да натикате в тях находките си. Спомнете си съвета на Александър Михайлович Бутлеров: „В науката по-важни са онези факти, които не се побират в рамките на съществуващите официални становища.“

— С други думи — да поставя Спенсър под ръка с Бутлеров...

— А защо не? Или вие, най-добрият ми ученик, се уплашихте от евентуалната крачка извън кръга на тривиалността?

— Не виждам какво друго мога да направя. Освен, разбира се, ако не повярвам в призраците.

Професорът ме изгледа — продължително и настойчиво.

— А защо например не се обърнахте към сугестологията?

Когато изпитва студентите си, Константинов обича така, с неочаквани въпроси или забележки, да ги „спипа“ неподготвени. Но мен не можа да „спипа“ — бях премислял тази невъзможна възможност.

— Обърнах се — казах. — Но това вече не е фантастика, а чиста проба абсурд. Можем да потърсим обяснението в сугестологията, ако предварително приемем, че съществува индуктор, който действа

само в тази пещера, и то в продължение поне на половин столетие — такъв е интервалът между случаите с бай Вълчо и дядо Никодим — и по някакъв свой каприз внушава на перцепиентите винаги едни и същи представи. Разбирате, нали? Говоря за дивите животни, които ядат сурово месо.

— А защо да не го приемете? — При това ново „а защо“ в гласа на професора имаше повече заядливост, отколкото вътрешно убеждение.

Повторно свих рамене и не отговорих. Мълчахме продължително. За да си съставите представа, за какво сме мислили по време на мълчанието, ще ви дам малък речник. „Сугестология“ е наука за внушението и нейни дялове са например хипнозата, телепатията, сугестопедията и т.н. „Индуктор“ се нарича онзи, който предава по телепатия; „перцепиент“ — другият, който приема телепатичното внушение.

— Четете ли криминални романи, Новаков? — обади се най-сетне професор Константинов.

Този път наистина ме „спипа“ — кой би очаквал подобен въпрос?

— Трудно може да се каже — отговорих. — Като ученик бях чел една книга, за Шерлок Холмс и някакво си куче, напоследък...

— Грешка, голяма грешка. Особено за хора от нашия бранш. От криминалните романи, ако не са долнокачествени, човек може да се научи на логика. И на това, как да хване края на нишката, която ще го изведе до разрешението на загадката.

— В нашия случай?...

— В нашия, тоест във *вашия*, случай вие в логиката сте стигнали само до средата и изобщо не сте видели края на нишката — каза той безжалостно и аз се почувствувах така, сякаш бях Исус Христос и в този момент акуратно ме приковаваха към кръста.

— Струва ми се — избъбрих, — че не ви разбирам...

— Като сте анализирали запомнените представи на Вълчо и Никодим, вие частично сте стигнали само до аналогията на два от сънищата им. Да, „частично“, защото сте пропуснали да забележите, че *абсолютно всички* сънища се развиват в пещера, вероятно Пещерата на призраците. И изобщо не сте дооценили другите, несходните сънища.

— Италианския принц и нежеланието да се отиде при някакъв „господ“?

— Именно. Ако поставите Спенсър и Бутлеров под ръка, тези два съня могат да се окажат шубрака, от който ще изскочи заекът.

— Вече ви казах, че първото проверих. Изразът не означава нищо на италиански. Освен ако не е някаква изключително хитра криптограма.

— А сигурен ли сте, че колегата Сребров владее *добре, основно* италиански?

— Чувал съм, че...

— „Чувал съм“! — прекъсна ме професорът възмутено. — Щом започвате с „чувал съм“, това не е било проверка, Новаков. Да провериш в научния смисъл на думата, означава да изчерпиш до дъно въпросите и да стъпиш с два крака върху единствения и окончателен отговор. А другата тема, религиозната? Чувал ли сте, Новаков — иронията му беше убийствена, — за някакъв бог, при когото са изпращали вестители по, общо взето, доста неприятен начин?

— Не съм — признах засрамено. После се озъбих: — *А вие?*

Професор Константинов ме изглежда втренчено един миг, след това се усмихна снизходително:

— Не съм чувал и аз. Но за разлика от вас ще проверя, както и където трябва. — И докато набираше някакъв номер на телефона, добави: — Ако резултатът от проверката е позитивен, това ще значи много. Щом вие и аз, уж божем културни хора, не сме чували за такива богове и пратеници, то надали ще е чувал и дядо Никодим от Градище...

След няколко опита попадна на човека, когото търсеше — беше някой си Аврамов — и ме подкани с очи да взема слушалката на втория апарат.

— Моля те за една справка, Аврамов. — Да, да, напълно по „твоя ресор“... Интересува ме дали знаеш за някакъв бог — древен или нов, все едно, — при когото молителите да са пращали или пращат вестоносци по начин, не особено приятен за самите вестоносци?

— Разбира се — отвърна без колебание този Аврамов. — Казвал се е Салмоксис или Залмоксис и е бил един от главните богове на нашите прадеди траките.

Професорът ме изгледа победоносно и не каза, а извика в микрофона:

— Сигурен ли си, Аврамов?

— Повече от сигурен. Почакай така една минута.

Докато течеше минутата, аз извадих лист и молив и се приготвих да стенографирам. А в същото време професор Константинов ми обясни, че „този Аврамов“ и „някой си Аврамов“ бил професор по история, редовен член на нашата академия на науките и член-кореспондент на половин дузина други.

— Ало, Константинов, на телефона ли си? Слушай, чета ти няколко реда от Херодот, „бащата на историята“. Написал ги е за племето гети, но митът вероятно е съществувал при всички траки. Чета: „За безсмъртието си те мислят така: не вярват, че умират, но мислят, че починалият отива при бог Салмоксис. Всеки пет години избират с жребие помежду си едного, когото пращат пратеник при Салмоксис и му поръчват това, от което всеки път се нуждаят. Изпращат го по следния начин: неколцина от тях, отредени за това, държат три копия, други пък улавят пратеника за краката и ръцете, размахват го във въздуха и го хвърлят върху копията; ако умре, прободен от тях, вярват, че богът е благосклонен; ако не умре, те обвиняват пратеника и казват, че е лош човек; след това пращат другиго. Поръчките му дават, докато е още жив.“ Е, Константинов, доволен ли си?

— Повече, отколкото можеш да си представиш! — И като се сбогува набързо, Константинов остави слушалката и се извърна към мене: — Е? Да кажеш нещо за Бутлеров?

— Поразително! — беше единственото, което успях да изрека.

— Сега иде ред на италианския текст. — Той търсеше нещо в бележника си. — Ако открия професор Ценова, ще пием направо от извора: „Чувал съм“, че тя знае италиански така, че самите италианци се засрамват, когато говорят с нея. И го преподава в университета.

Той намери не само номера, но с малко упорство и самата Ценова. И този път ще прескоча неизбежното за един нормален български делови разговор дълго встъпление и направо ще препиша онази част от стенографските си бележки, които имат връзка с разказа ми.

Константинов: На масата пред мен е един италиански израз...

Ценова (делово): Да ви го преведа, нали? Диктувайте, записвам.

Константинов: „Се росети а вен нен ми и сей пи нен коза фе“.

Ценова (с променен глас): Моля, повторете, ако обичате.

Константинов (повтаря, после разочаровано): Така си и мислех, изразът е неправилен...

Ценова: Напротив! Човекът, произнесъл това изречение, не само знае италиански, но го владее основно, като специалист филолог.

Константинов (стъписано): Искате да кажете, че...

Ценова: Да, изразът е напълно правилен, но не е на литературен италиански, а на съвършено пиемонтско наречие. В превод на български гласи: „Ако Росети не дойде, не зная какво да правя по-нататък“.

(Много дълга пауза, в която двамата с професора се гледаме и не предприемаме нищо. После:)

Константинов: Не искам да ви обидя, но... сигурна ли сте колега? Сигурна, в правилността и в превода, искам да кажа. (Мълчание, което подсказва, че уговорката „не искам да ви обидя“ надали е помогнала.) Това е някакъв диалог, доколкото разбирам. Бихте ли ми казали същото изречение на литературен италиански?

Ценова: Запишете. „Се Росетти нон виене, ио нон со пю коза фаре“.

Константинов (след сравняване на двата текста): Но това няма почти нищо общо с...!

Ценова: Италианските диалекти са прочути, колега. Между самите тях и между всички тях и литературния италиански език има истински пропасти. Аз никога не бих могла да ви преведа този израз, ако случайно пиемонтското наречие не е едно от двете, които познавам.

Когато завършиха разговора си, двамата с професора дълго не проговорихме. Трудно ми е да кажа кой от двамата ни беше по-потресен. Най-сетне аз се опомних, станах и прибрах листовите си от бюрото.

— Какво решихте да предприемете, Новаков? — попита той.

— Единственото, което трябва да се предприеме: да поставя Спенсър под ръка с Бутлеров...

ВТОРА НОЩ В ПЕЩЕРАТА

Бях решил, разбира се, да прекарам поне още една нощ в пещерата. Излишно е да казвам защо — сигурен съм, че след невероятните открития в София всеки на мое място би решил и предприел същото. Същото и все пак малко различно. В първата нощ аз дебнех, бдях, играех си на Олд Четърхенд или Шерлок Холмс; сега знаех, че, напротив, трябва да се отпусна, по възможност да заспя; с една дума, да се „обработя като идеален перцепиент“.

И така, облян в пот и превит под товара си, аз крачех към Пещерата на призраците. Не откъм Градище, а по четиричасовия преход от Малиново — предупреждението на майор Бранков още звънтеше в ушите ми, знаете. Сякаш за гарнитура към другите трудности в последния час на „пътешествието“ ми заваля и дъжд — ситен, тих, лепкав и много студен априлски дъжд в Родопите. Но, както е думата, „всяко зло за добро“ — може би тъкмо поради този дъжд пристигането ми в пещерата се превърна в нещо като завръщане в къщи. Познатата обстановка, сушината и веселите пламъци на огъня скоро се съюзиха, за да ме накарат да се почувствувам добре, почти блажено. Наденичките, изпечени от мен в жаравата, май са най-вкусните, които съм ял през живота си; чайт, смесен с глътка ром, разнесе приятна топлина по цялото ми тяло; в спалния чувал се почувствувах като леглото си... А навън дъждът продължаваше и изпълваше нощта с монотонно шумолене. Някъде пред входа на пещерата се отцеждаше вода и на тежки капки падаше в локвичката долу: кап, кап, кап, кап... Неволно броях капките.

И това беше последното, което извърших в този ден, сряда, 26 април...

* * *

... Бях отново в пещерата. *Отново за първи път!* Не, това не беше сън. Не беше *само* сън. Аз преживявах — с пълни подробности и точност — всичко, което бях преживял *тогава* в пещерата: същите мисли, същите действия и над всичко — същия онзи безсмислен страх. Няма да ви преразказвам съня си ако искате да го научите, върнете се няколко страници назад в ръкописа ми. Защото той надали продължи повече от няколко минути, но — своеобразен концентрат — съдържаше абсолютно цялата моя първа нощ в пещерата: от раздялата ми с бай Вълчо, през всички мои бодърствувания, размишления и стракове, до срещата с майор Бранков. „Хайде, събирай си партакешите и да тръгваме“ — изговори, сумтейки, в съня ми майорът; аз го послушах с облекчение, излязохме заедно и... съзнанието ми потъна в мрак и тишина.

За колко време? Не мога да отговоря. Но после...

... Започва буря, стихийна планинска буря и аз се страхувам. Страхувам се от самата нея, страхувам се за добичетата, но повече от всичко се страхувам от пещерата, в която плахо надзъртам. Наглед няма нищо страшно, ала аз зная, че страшното съществува и че то е невидимо и необикновено. В мислите ми се въртят разни спомени от думи и приказки, мярва се фигурата на един побъркан старец за когото безпогрешно зная, че някога се бе наричал дядо Никодим... Аз стоя при входа и се колебая. Тогава някъде съвсем наблизко трясва оглушителен гръм и това ме накарва да се реша — свирвам на кучетата, заедно с тях събирам овцете дори метвам на рамене тънкорунната Върбинка с навехнатия крак и, страх не страх, вкарвам ги в пещерата. Казвам им: „Не бойте се, милички, бай ви Вълчо е с вас“, а всъщност така не на тях, на себе си кураж давам.

Запалвам огън и решавам да прекарам нощта буден. Кутийката „Бузлуджа“ често-често се появява в ръцете ми и нарочно пуша всяка цигара, чак докато тлеещото пламъче ме опарва по пръстите. Така продължава часове. После престава да ми се пуши, главата ми натежава и аз заспивам. Не зная какво съм сънувал, но когато отново се събуждам, първоначалният ми страх се е превърнал в истинска паника. Говоря си сам и онова, което непрекъснато повтарям, е: „Се росети а вен нен ми и сей пи нен коза фе...“ Не се задържам дълго в пещерата. Дъждът и бурята са престанали, на изток просветлява утрото и... аз бързам да подкарам стадото към село...

... Отново период на мрак, нарушен от няколко мигновени видения (дали не се излъгах, когато в едното ми се стори, че зърнах униформата на Бранков?), и аз пак прекрачвам в пещерата. Този път няма буря. Оставам в пещерата просто защото имам важни, много важни съображения да не се връщам в село още този ден. Аз, хаджи Никодим Трифонов, съм бакалин и кръчмар от Градище, но сега, както и много пъти преди съм куриер. Куриер на революционен комитет. И между стоката в дисагите пренасям документи, за които зная, че ако попаднат у турците, начаса ще ме изпратят на бесилката. Днес, тази вечер, е опасно да пренеса страшния си товар в село. Има много подробности, които добре зная и добре съм преценил, за да искам появяването ми в село да стане утре, не днес.

Страхувам ли се от пещерата. Всъщност — не. Аз не съм от хората, които вярват в небивалици. Зная легендите за пещерата, но не се боя от тях. И ако, заспивайки, оставям барабанлията револвер до главата си, то е от страх за книгата в дисагите, а не да се браня от привидения.

Спал съм дълго и, изглежда, съм сънувал кошмарни сънища. Защото като се събуждам, аз вече съм пред прага на умопомрачението. Правя нечовешки усилия да възвърна равновесието си, но те, кошмарите, сякаш вземат връх над мене самия. Казвам си: „Да стигнат веднъж книгата на комитета до даскала, пък сетне нека става каквото ще...“ И с тези мисли и със съзнанието за обреченост на утрото поемам към Градище...

... И отново влизам в пещерата. Българин съм, Горан на име. Не съм чувал за призраците в пещерата, но и да бях чувал, всички призраци на света биха отстъпили пред дивата жажда за мъст, която изпитвам. Някъде зад мене бледнее споменът за мирно чифчийство^[1], за беден, но все пак достатъчно щастлив живот сред сговорното ми семейство — невестата ми Неда и трите ми деца (те бяха пет, но аз зная, че двете господ рано-рано прибра при себе си). Сега всичко, целият ми живот и съществуването ми, е подчинено на клетвата за отмъщение. На единия край на тази клетва съм аз, робът и гяуринът Горан, на другия — Кафлъ Салих. Не съм го виждал никога, не зная бял ли е, или е черен, но съм изпитал животинската му жестокост: вчера, когато се върнах с товар дърва от гората, заварих Неда и децата заклани, а преди да ги заколят... Комшиите ми казаха: минала през

село тайфа кърджали, награбили где каквото им падне, а главатарят им Кафлъ Салих по някаква приумица си избрал точно моя дом. И за забавление — моята челяд...

Погребах людетете си и над четирите гроба вместо молитва за упокоение на невинните им души през стиснати зъби изрекох моята клетва.

Сега се крия в пещерата, чакам да се загубят следите ми. За сетне зная: по тъмно ще поема към Куртдере — там утре сабахлен трябва да мине Кафлъ Салих с главорезите си. Имам само един пищов и за него — само един куршум и само един заряд барут. Толкова! Но аз съм уверен: ще съумея да приближа до катила^[2] Кафлъ Салих и ръката ми не ще трепне, когато пръстът ми ще натисне тетика^[3]. А за нататък не мисля.

Не мисля и тогава, когато нощта притисва планината и аз тръгвам към Куртдере...^[4]

... Аз, конте^[5] Карло ди Чивини, не съм човек на шпагата. Въпреки че в родословието ми, което започва още от Ромул и Рем, всички мои предци са били все прочути воители и пълководци. И въпреки че, общо взето, не се държах по-зле от другите наши благородници в битките, които загубихме срещу Катина при Стафард и Марсалиа. Да, не съм човек на шпагата; моята сила са двубоите на ума. Това най-сетне разбра и дукът Виктор Амадей (в „съня“ си аз го наричах Виторио Амедео). Разбра го след моята ловка дипломатическа игра, с която наистина загубихме Торино — бих искал да видя онзи, който не би го загубил след тази серия от военни поражения! — но затова пък омъжих безцветната дъщеря на моя владетел за бургундския дук и с този удар превърнах погрома в победа.

Но защо съм тук? Какъв вятър ме доведе в тази пещера, загубена някъде из непроходимите планини на Турция? Защо надничам като подгонен заек навън, кърша ръце и, неволно върнал се към езика на моето детство, повтарям безкрай: „Се Росетти а вен нен ми и сей пи нен коза фе“?

Аз съм пратеник. По-скоро — участник в пратеничеството на Лудовико (така наричаме ние френския крал Луи XIV) с нареждане от страна на дука да водя „двойна игра“ зад гърба на истинския пратеник маркиз Конон де-з-Аш, та, поставяйки Франция да се пече на два огъня — Испания и Турция, — да спечеля облаги за Савоя.

Лесно е да се поставят такива задачи. Но още не бяхме влезли в земите завладени от турците в Европа, когато редица дребни инциденти ми показаха, че маркизът твърде ясно е разбрал целта на мисията ми. А след това Росетти, моят „гуардиа дел корпо“^[6], неведнъж ме предупреждаваше за подозрителните шушукания на Конон де-з-Аш с Муса, офицера (така да се каже) на турската стража, която ни пое от границата. И тъй беше до снощи. До мига, когато някой извика: „На оръжие! Разбойници!“, и веднага след това пропукаха мускетите.

Когато започна нападението, аз се случих малко извън лагера ни, долу до рекичката. И това спаси живота ми. Защото маскираните ни нападатели (те не бяха нито турци, нито българи и си служеха с мускети — оръжие още непознато на поданиците на „великия сеньор“) проникнаха необезпокоявани в лагера, отминаха турските шатри и френските палатки и с войнствени крясъци и гърмежи във въздуха връхлетяха върху моята палатка. Видях как Росетти с великолепен саблен удар отсече една глава и после побягна извън лагера. И тогава аз направих единственото, което един разумен човек на мое място трябваше да направи. Хукнах към планината и спрях едва когато се дотъртрих до тази пещера. Гладен, уморен, с разкъсани дрехи, но жив!

Сега аз, конте Карло ди Чивини, треперя с цялото си тяло и зная: не ме ли открие Росетти, за да поеме защитата ми, за мене няма изход — не мога да преживея като отшелник в пещерата, не мога и да разчитам на успех, ако реша да прекося целия полуостров и да се добера до някоя християнска държава. „Ако Росетти не дойде, не зная какво да правя по-нататък...“

Така прекарвам ден, ноц и още един ден. Росетти не се появява, а тялото ми вече изгаря от непоносима жажда. Тя, тази жажда, взема връх над страха ми. По заник слънце на втория ден аз решавам да напусна пещерата и да потърся вода. Така и правя и... всичко нататък се губи в непрогледен мрак... *

* * *

Събудих се и машинално погледнах часовника си — беше нула и двадесет и седем минути. Тази подробност няма абсолютно никакво

значение. И ако я споменавам, то е само за да изтъкна колко отчетливо ясни са спомените ми от тази нощ.

Бях спокоен. Удивително спокоен, като се вземе предвид колко много страх се съдържаеше в сънищата ми. Лежах в топлия си спален чувал, вслушвах се в ромоленето на дъжда и в монотонното кап-кап-кап пред пещерата, гледах тлеещите на една крачка от мене въглени и никаква тревога не гризеше сърцето ми. Запалих цигара и се замислих над това, което бях преживял в първите часове на тази нощ: („преживял“, а не „сънувал“ — то не може да се нарече сънуване). Последвах съвета на професор Константинов — и на Бутлеров също — и не се опитвах да натикам новите си открития в изтрити от употреба калъпи. Избягвах въобще всякакви калъпи в разсъжденията си. И скоро стигнах до единственото — и най-абсурдното! — заключение: някакъв перцепиент в продължение на десетилетия и векове по телепатичен път бе чел мислите на пребиваващите по различни поводи и за различно време в пещерата хора, съхранил бе тези мисли и душевни състояния, а сега — впрочем и много пъти преди „сега“ — влизаше в ролята на индуктор, за да ги предаде в обратна хронология на поредния посетител на пещерата, който е подходящ за възприемане на внушението състояние. (Все още е рано да се произнеса дали това състояние е — според нашата, на психиатрите, терминология — сън или хипнотичен сън.) Внушението се извършваше с изключителна, невероятна сила; бих употребил израза „хипнотична сила“, ако споменът за внушените мисли и чувства не изключваше хипнозата. А споменът съществуваше. Съществуваше с такава яснота, че бе станал причина в народните предания пещерата да се свърже с призраци, а в случаи на свръхемоционални перцепиенти — дядо Никодим например — бе довеждал до помрачение на разсъдъка.

Тази моя фантастична хипотеза имаше едно голямо предимство: тя съдържаеше факти, които буквално още утре можеха да бъдат проверени. Като стигнах да тази точка в разсъжденията си, аз запалих електрическото фенерче, взех бележник, и молива и записах „сънищата“ си почти с тези думи, с които ги предавам тук. После запалих нова цигара. Още не бях я изпушил, когато клепачите ми пак неудържимо натежаха...

НАЗАД КЪМ НАЧАЛОТО НА ВЕКОВЕТЕ

... Два пъти се мярнах в пещерата, но то бе за толкова малко, че не остави почти никакви следи в паметта ми. Помня само, че първия път бях някакъв таксидиот^[7] на Зографската обител, втория — заблуден по друмищата вестоносец.

... Яна съм. Яна от Градище. Онази Яна, за която хората пеят песни — за хубостта ѝ и за нейната любов с левента Драгота. Но сега не ми е до песни; сега съм като подгонена вълчица, която трепери за живота — не своя, а на рожбата си.

Разправяли бяха бегълци, че иде мор невидан и нечуван, но кой да вярва словата им? Думахме си: нали тези каталани са наши братя во Христe; нали на същия триединен бог се кланят — какво зло ще сторят на мирни селяци като нас? Така и направиха мъжете — излязоха да посрещнат каталаните извън село и да поднесат дарове на предводителя им Рокафорте. Излязоха и... останаха там завинаги, посечени и изпомачкани от свирепите чуждоземци. И моят Драгота между тях...

Каква рат, тези каталани, пресвета Богородице! Каква страшна сила! Всичките на коне и всичките обковани в желязо — те самите, че и конете им дори. И християни ли? Никакви християни, даже и човеци не са, нищо, че човешки образ носят. Втурнаха се те като хала някаква и всичко, цялото село — люде, твари, имот — предадоха на гибел и огън. Не ги спряха немощта на старците, вайкането на жените, невинността на децата. Опиянени от мощта си, те се хилеха диво и мечовете им се надпреварваха да секат глави, да разпарят кореми, да промушват сърца.

Така загина буля ми Калина; притискаше тя до гърдите си своята невръстна щерка Биляна, невям мислеше с беззащитността ѝ да омилостиви душата на оня кръвопиец, дете налиташе на тях, а той със сатанински кикот ги наниза с един удар и двете на меча си. Така пред очите ми загина и Радан, първородният ми: разплака се той и понечи да побегне, а един от каталаните в миг го догони, едва-едва замахна

и... го раздели на две половини. Прималя тогава моето сърце, но нито сторих крачка нататък, нито вик се откъсна от устните ми. Защото Радан беше загинал, но в шепата ми беше ръчицата на Горазд, другата ми рожба. А Горазд беше жив и можеше да оцелее само ако оцелеех аз. Хвърлих се на земята, притиснах под себе си и позакрих детето (тогава съм навехнала рамото му), престорих се на умряла и намерих сили да не трепна, когато на два пъти конско копито настъпи снагата ми.

Надигнах се от земята едва когато се смрачи, грабнах детето и се втурнах към Прокълнатата пещера, в нея да потърся закрила.

И аз я намерих, закрилата. Цяла нощ бодърствувах. Мръзних, но не смеех да запалю огън. Детето ми плачеше от глад, аз само го залъгвах, като му давах да бозае от пресъхналата ми гръд.

Сега сипкавото утро ме заварва при входа на пещерата, с вторачени по посока на селото очи. И изведнъж възликувам: отсреща се мърват трима души, двама мъже и една жена; в единия от мъжете познавам Куман — моя девер, стопанина на Калина. Свивам длани около устата си и три пъти изписквам като сойка — такъв е предупредителният знак на хората от Градище. Онези тримата ме чуват, извърщат се към мен. Помахвам им. Те ми отвърщат по същия начин, извикват ме при себе си. Не чакам втора покана. Вземам отново детето и затичвам към тях.

Мъртвите са мъртви. Мястото на Горазд и моето е сред живите...

[8]

... Няма нужда да съм ясновидец, за да прозря в бъдещето. Върна ли се в Константинопол, там никой не ще ме потупа по рамото и не ще ми каже: „Браво, Абасий Стилбес, сто пъти браво, че си последвал своя господар“, а ще се нахвърлят като глутница вълци върху мене: „Защо ти, комесо^[9], избяга позорно, а не умря като стратега Йоан Аплакий?“ Какво излиза от тази равносметка? — Аз се спасих от меча на българина, този нов Атила, в бягството си оставих дрехи и мяса по камъни и хрусталаци, разкъравените ми пети изписаха червена диря по пътя ми към тази незнайна пещера... за да се върна при своите и там да стана изкупителна жертва за слабостта и на императора, и на другия знатен беглец Льв Арменец, Това е моята орис!

Разхождам се дълги часове из пещерата и мисля все същото и все същото: попаднал съм в кръг, от който няма изход! Спасението от

онова незапомнено клане е било само крачка към дръвника на палача. С тези тягостни мисли заспивам, когато най-сетне умората надвива тялото ми, и ме поваля край стената на пещерата.

Не зная колко време съм спал, но когато се събуждам, предишният смут се е превърнал в истински ужас. В помътеното ми съзнание се върти спомен за някакъв сън, в който аз не съм човек, а див звяр. Напрягам воля да се овладея, да възвърна равновесието си. Напразно — предишното чувство на безнадеждност ме кара да виждам в този сън извървяна първа стъпка към отвъдното. И аз, страхливецът и беглецът, в моментен пристъп на умопомрачение извършвам втората — и последната! — стъпка: вадя късия си меч и с нетърпелива ръка прерязвам жилите над китките си. Кръвта ми започва да изтича и мисълта ми бавно помътнява. И аз умирам с усмивка на устните. Защото едва сега разбирам, че смъртта не е нищо повече от едно голямо, много голямо сънуване...

... Отново десетина сънища светкавици и...

Докато лежа, сгушен до студената стена на пещерата и слушам сърдитата песен на Борей^[10], аз внезапно проумявам, че навярно нищо нямаше да се случи и аз не бих се крил като звяр в планината, ако баща ми някога не бе имал чудноватото хрумване да си доведе роб философ от Елада. Не, не точно това. Сигурно мнозина тракийски първенци са притежавали роби философи, но само на Реметалк, баща ми, дойде мисълта да повери нему възпитанието на сина си. Защото този странен грък — Алкамен, син на Дем — изля в главата ми много знания и мъдрост, но той ме научи и на още нещо, което в края на краищата ме доведе тук, в тази пещера: научи ме какво значи любов. Да не беше Алкамен и непривичната му за нас мъдрост, то въпреки Хризидата...

Всичко започна в онзи поход на юг, в който аз, още тъй младият воин, се увенчах с бранна слава. Всъщност не в самия поход, а на връщане. Когато сред колоната на пленниците съзрях Хризидата. И когато нейните черни очи срещнаха моите сини... Същата вечер аз се промъкнах в стана на пленниците, намерих я и приближих до нея. Тя се изправи, но ме посрещна без уплаха; о, не, в нея видях само същата томителна нега, която усещах и в гърдите си. Заговорих я и тя се смая от това, че знам нейния език (още едно знание, което дължа на Алкамен!) Наглед не говорихме почти нищо — казахме си един на

друг имената и разменихме още няколко думи, а колко много, много си говорихме отвъд думите!

На третия ден след завръщането ни царят устрои обичайното тържество. И там, на победната празнична трапеза, именно мен настани той от дясната си страна. И как иначе? Та нали именно аз, Мукапор, изпратих в мрачното царство на Херос Катахтониос^[11] онзи могъщ грък, който вече бе замахнал да отсече неговата, на царя, глава?

Пъргави слуги разнасяха блюда с меса и риби, грижеха се ритоните да не остават празни. Невидими свирачи изпълваха стаята с вълшебни звуци на магадиди и флейти, медногласи певци, потомци на Орфея, разливаха чудните си песни, сръчни играчи се втурнаха в любимите на всеки тракийски воин бранни танци „пирихе“, надойдоха и смешници. И когато главите бяха вече достатъчно размътени, царят се изправи и даде знак, че ще говори. Разказа той за похода, почетете с хубави, но общи думи живите и умрелите наши герои, а накрая се обърна лично към мене. Спомена подвизите ми, не скри как съм го спасил от гибел и завърши: „Сърцето ми, Мукапор, сега е отворено за тебе; каквото поискаш, ще ти го дам“.

Не пропуснах сгодния миг. Станах и също така с изискани думи поисках от царя само едно: малката гръцка робиня на име Хризидида. Много, много гняв се събра между веждите на царя. Не съм ли знаел, че Хризидида той е отредил за себе си и вече я е отпратил в своя дом при другите си жени? Не отстъпих. Царят има премного жени, казах, може да мине и без тази робиня; пък нали той току-що каза, че днес, каквото поискам... Дълго, прекалено дълго мисли царят, а накрая, кимна — добре, Хризидида ще бъде на Мукапор. Каза го и седна. Но радост не сгря сърцето ми. Защото в ъглите на устните му се сви една усмивка, едновременно хитра и зла, която не обещаваше нищо добро.

И не се излъгах в предчувствията си. Минаха още няколко часа на пируване и царят отново се изправи. Ето вече пет пъти лятото сменило зимата, рече, а ние не сме пратили вестносец при Салмоксис; редно е да пратим сега, та заедно с благодарността ни за нашата славна победа на юг да измолим благоволенieto му и за бъдните дни. Всички на трапезата шумно изразиха одобрението си — искаха те да пратят молбите си при Салмоксис, а същевременно бяха спокойни, защото заедно с мене много добре знаеха кого жребият ще определи за вестител...

Така и стана. Начаса теглихме жребий и послушният — както винаги на царя жребий посочи за вестоносец именно мен. А това значеше утре да изслушам молбите на съплеменниците си и да умра, набоден върху изправени копия... Не бях толкова глупав, че да откажа. Напротив, веднага изразих радост, че тъкмо аз ще бъда щастливецът, който утре ще застане пред великия бог. И вдигнах ритона за това свое щастие...

Но още преди розовопръстото (както го наричат гърците) утро да отхвърли тъмната пещера на нощта, аз грабнах зейрата^[12] и пилоса^[13] си и потеглих надалеч в планината. Газих през потоци, прескачах от клон на клон по дърветата, изобщо направих всичко, за да заблудя царските потери. И не спрях, докато не се намерих тук.

Сега тичам като рис в пещерата. Припомням си миналото и стъпка по стъпка обмислям утрешната нощ. Не, аз няма да бъда пратеник при Салмоксис. Ако умра — то ще бъде, когато отмъщавам на царя, вероломника и неблагодарника, или когато отвличам моята Хризида. А умра ли, или остана жив, аз все ще бъда благодарен на Алкамен, син на Дем...^[14]

... Събуждам се с мисъл за жарава, в която са заровени един заек, два заека, много зайци, и с лапа, притисната върху жално куркация ми корем. Събуждам се изведнъж, без преход между сън и действителност. И веднага си спомням защо аз, Черния глиган, прочутият воин и ловец, съм гладен. Защото вчера, когато бях подгонил и вече почти достигах един чакал, едва-що не попаднах в зъбите на страшния орт, пещерната мечка. Сам срещу орт — о, не, това не е по силите дори на прославен ловец като Черния глиган! Ех, ако бях с другите мъже от рода... Не, не съжалявам за рода. Онази дива и вечно напиратца за изява сила, която в края на краищата стана причина всички в рода — мъже и жени — да се обединят и да ме прогонят, тя не ми позволява да изпитвам съжаление. Аз само зная, че ако вчера бях с другите мъже от рода, по тъмно щях да спя с голям къс печено мечешко месо в корема... А сега съм гладен. И може би никога повече не ще огрея длани на огън, не ще ям печено месо.

Прозявам се шумно няколко пъти, после се залавям да произпоця козината си от разните там гадинки. Но стомахът на Черния глиган не може да се задоволи с шепа буболечки. И като вземам тоягата си, аз си налагам да забравя страшния орт и тръгвам.

Ловът ми очевидно е бил успешен, защото, когато се връщам, аз се чувствавам предоволен, а на раменете си нося цяла антилопа — мъртва, но още топла и помръдваща. Хвърлям я на земята. Примирам от глад, но в мен надделява гордостта на самеца победител; аз изправям косматата си снага, издигам глава към небето, събирам шепи около устата и надавам дълъг вик — победния вик на Черния глиган. А после се нахвърлям върху антилопата, разкъсвам със зъби врата ѝ, смуча от топлата и солена течност, която бликва от жилата, късам и дъвча грамадни зальци от още трепкащото месо...

... И най-сетне аз съм онзи, първият и най-ранният от всичките мои „аз“ на тази нощ. Онзи, чието име знаех и зная, но не мога да произнеса и напиша. Онзи, който по външност приличаше на човек, но беше и безкрайно различен от човек. Онзи, който пожела да говори на хората, когато те, хората на тази планета, ще могат да го разберат.

Да говори! Не, аз не говоря, аз само предавам мислите си. Предавам го на този малък апарат (неговото име също зная, но не мога да произнеса), който ги записва, после ще записва мислите и на всички високоразвити същества, които ще попаднат в обсега на неговото действие, и същевременно ще им ги предава като сънища или като собствени преживявания. И така до онзи далечен ден, когато те, високоразвитите същества на тази планета, ще достигнат — поне приблизително моето интелектуално ниво, за да разберат онова, което искам да им кажа.

Вземам апарата и започвам „разговора“ си с моите бъдещи братя по разум. Най-напред им описвам себе си, своята анатомия, ако може така да се каже. Описанието ми е кратко и в същото време невероятно подробно — описание със скоростта на мисълта. После ги карам тях, бъдните събеседници, да погледнат заедно с мене към небето и ги насочвам към една определена точка — там, откъдето съм дошъл и закъдето ще отлетя утре. Придружавам погледа си с куп обяснения и формули, които, ако попаднат в ума на същество с познания в математиката и астрономията, ще го предпазят от каквато и да е грешка. За кратко прехвърлям мисълта си на моята планета и „разказвам“ за нея — за природата ѝ, за нейните градове-градини, за физическите условия на живот, за обитателите ѝ, за тяхното ежедневие, за обществения строй при нас; разказвам съвсем накратко, защото зная — докато тук живата материя еволюира до днешния наш

уровен, ще минат много и много местни хилядолетия, а в тях моите потомци също няма да спрат и замразят своето развитие...

Връщам се отново тук, на планетата, на която съм гост. С апарата в ръце отивам до кацналия наблизно наш летателен уред, отминавам другите членове на екипажа и заговарям на бъдните техници и конструктори, прадедите на които сега току-що се изправят на задните си крака. Този път шеметно бързият поток на моята информация се отнася до „анатомията“ на летателния уред; кой знае, може би ще дойде ден, когато местната цивилизация ще се изравни или ще се приближи дотолкова до нашата, че — с помощта на моя „доклад“ — нейни представители ще съумеят да конструират антигравитационни летателни апарати. И моите далечни потомци ще посрещат гости. Благодарение на мене...

И най-сетне посвещавам вниманието си на (нека се опитам да превода на съвременен език наименованието му) телепатографа в ръцете ми. Запознавам бъдещите си събратья с простото му устройство, което ще запази за тях мислите, които сега им внушавам. И не само моите мисли: ще запази и мислите на мнозина представители на техния род, което може би ще подпомогне онези представители на тукашната бъдеща наука, които ще се интересуват от миналото, от историята. Отивам в избраната от мене пещера (има ли цивилизация, която да не е преминала през пещерен период?) и се стремя съвсем ясно да посоча мястото, където поставям телепатографа и маскировъчната материя, напълно подобна по цвят и форма на скалата, с която го закривам. И преди да си тръгна, не казвам, но с чувствата си изразявам онова, което би могло да прозвучи така:

„Довиждане, братя по разум!...“

КРАЯТ НА ПРОЛОГА

— И ти извърши проверка, истинска проверка? — запита Бранков, когато завърших разказа си.

— Извърших — потвърдих. — Извърших всички проверки, които можех да извърша още на другия ден в Градище.

— Разказвайте де! — подкани ме нетърпеливо професор Константинов.

Както може би вече сте се досетили, този разговор се водеше няколко дни след втората ми нощ в пещерата в моята ергенска квартира в града. И за него аз бях поканил и събрал някои от хората, които имаха пряко участие в издирванията ми: Бранков, Тони Антонов и, разбира се, професор Константинов.

— Отидох в Градище — започнах аз — и потърсих бай Вълчо, моя „Хърбърт Спенсър“. Не го намерих, още на развиделяване подкарал стадото навън. Тръгнах подир него. И го видях отдалече; във всички случаи — преди той да ме забележи. Тогава направих нещо, което едва в този момент ми дойде на ума. Прикрих се зад един шубрак и се постарах достатъчно точно да изпискам като сойка. Още при втория писък бай Вълчо реагира. Заозърта се, после изпищя по същия начин. Разбирате ли? Писъкът на сойка до ден днешен е призивният знак на хората от Градище. Той се изненада, че именно аз го повиках по този начин, но не ме запита нищо. Навярно предположи, че някой от Градище ми е издал тази „тайна“ на селото.

— Дано тази да не е единствената ти проверка — изсумтя недоволено Бранков, но аз предпочетох да пропусна думите му покрай ушите си.

— Веднага го запитах за навехнатия крак на овцата Върбинка. Казано без преувеличение, въпросът ми имаше поразителен ефект, все едно че ударих нещастника по главата. Сега внимавайте! Бай Вълчо не беше казал *никому нито дума* за злополуката с тази овца, една от осемте тънкорунни испански овце, доставени от стопанството за разплод. Тази Върбинка си навехнала единия крак по вина на овчаря,

после по своя вина счупила другия. И бай Вълчо тихомълком я заклал и я сварил на саздърма, а в стопанството съобщил, че я загубил по време на бурята. За своето прегрешение той премълчал дори и пред жена си...

— Това вече е нещо... — измърмори Бранков.

— И накрая — за Куртдере...

— Това мога да обясня и аз — обади се Тони. — Куртдере е долът на около осем километра източно от Градище. Но днес почти никой не го нарича Куртдере, а в превод: Вълчи дол.

— Именно — казах. — И аз научих за Вълчи дол в турското му име чрез кроежите за мъст на Горан от Градище.

Замълчах. И дълго никой друг не наруши тишината.

— Е какво, майоре — обади се най-сетне професорът, — ще се предаваме ли?

— Признавам се за бит — сви рамене Бранков и направи комично-жална физиономия. — Фантазиите на този фантазьор почти ме убедиха.

— Почти? — стрелна го с поглед Тони.

— Такъв ми е занаятът — ухили се майорът. — Почти да се убеждавам и да оставам винаги почти неубеден.

— Тогава не ни остава нищо друго — рече Константинов с облекчение, — освен да си пожелаем „лека нощ“, а утре рано да тръгнем към пещерата.

Мислех, че това се подразбира от само себе си. Но Бранков очевидно не беше на моето мнение:

— А, не! Тези неща не стават така. Ако нашият Спенсър — Бутлеров дотук е правил всичко каквото му скимне на своя глава, сега ще въведем малко ред. Отлагам заминаването за пещерата с четиридесет и осем часа.

— И за какво ти са тези четиридесет и осем часа? — попитах аз. Излишно е да ви казвам, че моето нетърпение превишаваше сборът от нетърпенията на всички останали.

— Не е никаква тайна. Ще допълня нашия екип с още няколко души. Добрите начинания на аматьорите трябва да се завършват от специалисти...

— Аз ще се върна още тази нощ в Градище — каза Тони, когато станаха да се разотиват. — Но, моля, не ме забравяйте, когато тръгнете

към пещерата. В края на краищата и аз имам право да разбера дали Хърбърт Спенсър — истинският, английският — е говорил истината...

Като ги изпращах, професор Константинов направи така, че да остане последен. И сърдечно разтърси ръката ми:

— Поздравявам ви, моето момче — рече развълнувано. — Винаги съм знаел, че от вас ще излезе нещо...

— Винаги? — учудих се аз. — Преди седмица в София май не бяхте на същото мнение. Така ме наругахте, че...

— Защото бях сърдит. На вас и на вашата липса на методичност. И тъй като „в началото бе слово“, имам предвид цитата от Спенсър — той смигна подир отдалечаващия се Тони, — то сега научете още един цитат. Този път от Ромен Ролан: „Човек се сърди най-вече на тези, които обича“. Позволявам си да допълня: „И в които вярва“...

* * *

Всички погледи се отправиха към мене. Не се смутих — толкова ясно помнех всяка подробност от „съня“ си, че изключвах каквато и да е възможност да сгреша. С твърди крачки отидох до стената на пещерата и посочих мястото. (Тук трябва да спомена една любопитна подробност: в „съня“ ми това място беше високо над „пода“, сега — на не повече от една педя.) После се отдръпнах и заставах до Константинов. Майор Бранков кимна на двамата геолози, които беше извикал от Рудозем; само кимна — предполагам, че вълнението му пречеше да говори. Тук му е мястото да кажа, че всички се вълнувахме и всички, кой знае защо, се държахме с някаква странна тържественост или церемониалност.

И така, геолозите отидоха до посоченото от мене място, прилекнаха, съветваха се няколко минути шепнешком, после единият се извърна към нас. Да, това било *идеална имитация* на скала, вероятно някаква специална пластмаса; това между другото се доказвало лесно и от липсата на мъхове и скални лишей върху нея.

След тях пристъпи един униформен офицер от милицията, когото Бранков ни бе представил като „може би най-добрият пиротехник у нас“. Той подложи мястото на цяла серия проби с какви ли не уреди, сетне с безкрайна предпазливост свали пластмасовата

маскировка. Пещерата отекна от общата ни въздишка — зад пластмасата беше онзи „телепатограф“, който така добре познавах от „съня“; с форма и големина на тухла, той блестеше като новичка монета. Офицерът поработи още малко, после заяви твърдо: не съществували абсолютно никакви белези вдигането на апарата да е свързано с някакви рискове. Нито радиация, нито нещо друго.

Той отстъпи мястото си на двамата електронници от София. „Много шум за нищо“ — бих цитирал аз по повод на тяхното участие, ако не се намирах в състояние на благоговейна възбуда. „За нищо“, защото работата на инженерите не се състоеше в никакви сложни демонтажи, а се сведе до просто вдигане на уреда и отнасянето му до спрелия пред пещерата военен всъдеход, предвидливо изискан от Бранков.

— Е, най-после всичко свърши! — казах аз с облекчение.

— Свърши ли? — изхока ме професор Константинов с онзи глас, който помнех от София. — Свърши ли, казахте, Новаков? Свърши, да, но само прологът. Прологът към най-голямата и най-вълнуващата драма. Или вие смятате човечеството толкова изглупяло, че да не се възползува от информацията, събрана в тази лъскава кутийка?

[1] Чифчийство — земеделие (тур.). ↑

[2] Катил — престъпник, убиец (тур.). ↑

[3] Тетик — спусък на огнестрелно оръжие (тур.). ↑

[4] Бележка на редакцията. Със съгласието на д-р Новаков този и следващите „сънища“ са коментирани от историчката ст.н.с. Е. Узунова.

Разказаното тук събитие следва да се отнесе към 1803 година. Кафлъ Салих бил пръв помощник на видния кърджалийски главатар Али Молла Исаоглу; споменатата година ордата на Исаоглу в съюз с ордата на другия прочут главатар Токатджикли Сюлейман (познат повече като Токатджиклията или Токакчията) извършила смел и кървав набег на югоизток — в Източните Родопи и Странджа. Историята засега не знае нищо за начинанието на Горан, но може да се предполага, че то е преминало успешно; показателно е, че от този поход нататък името Кафлъ Салих престава да се споменава... Б.а. ↑

[5] Конте — граф (итал.). — Б.а. ↑

[6] „Гуардиа дел корпо“ — телохранител (итал.). Б.а. ↑

[6] Злополучното посланичество на Карло ди Чивини ще да е било положително след 1696 г., но не по-късно от 1713 г. Ето няколко доказателства за това: прочутият пръв военачалник на Людовик XIV Никола дьо Катина (1637–1712) е спечелил битките при Стафард и Марсалиа съответно в 1690 и 1693 г., а савойският дук Виктор Амадей II е подписал предаването на Торино в 1696 г.; ако пътешествието е било след 1713 г., Карло ди Чивини нямаше да нарича владетеля си дук, защото през тази година Виктор Амадей II се провъзгласил за крал на Сицилия, а от 1720 г. — за крал и на Сардиния („Сардинското кралство“).

През епохата прозвището „великият сеньор“ било давано на Запад на султана.

Пратеничеството на маркиз Конон де-з-Аш досега бе неизвестно на историята. Б.а. ↑

[7] Таксидиот — монах, който пътува, за да събира помощи за манастира си. Б.а. ↑

[8] Събитието в този „сън“ се е развило около 1305 — 1307 година.

Каталаните — по името на родината им Каталония — били известна и страшна за времето си наемна войска. Служили на Византия в Мала Азия, но после били измамани от византийците при заплащането им, а техният вожд Роже дьо Флор бил предателски убит. Разгневени, каталаните в продължение на три години опустошавали тогавашната византийска Тракия — между Цариград и Пловдив, — като извършвали нечувани жестокости, споменът за които се е запазил в народното предание и до днес. Споменатият Рокафорте бил приемник на дьо Флор. Б.а. ↑

[9] Комес — началник на друнга, военна част във византийската войска в състав 200 души.

Комесът Абасий Стилбес е непознат на историята. Той очевидно е избягал битката при Версиникия, близо до Одрин (22 юни 813 г.), в която хан Крум нанесъл съкрушително поражение на византийската армия. Император Михаил Рангаве и пълководецът Лъв Арменец се спасили с позорно бягство от последвалото клане, докато стратегът Йоан Аплакий загинал храбро в битката. Б.а. ↑

[10] Борей — бурен северен вятър (трак.). Б.а. ↑

[11] Херос Катахтониос — „Подземният Херос“ — едно от прозвищата на Героя конник, главния бог на траките. Б.а. ↑

[12] Зейра — тракийски вълнен ямурлук, украсен с цветни ивици. Б.а. ↑

[13] Пилос — тракийска диплеста качулка от вълна или агнешка кожа. Б.а. ↑

[14] Споменът на тракиеца Мукапор не съдържа данни, въз основа на които да се датира събитието. Култът към Салмоксис и жестоките обреди, свързани с него са вече изяснени от професор Аврамов. Б.а. ↑

Публикувано в алманах „Спектър’72“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.